

Työeläkeyhtiöiden asiakashyvitykset

Tuomas Marttila

SHV-harjoitustyö (suppea)

12.4.2013

Sisältö

Abstract	1
1 Johdanto	2
2 Työeläkeyhtiön asiakashyvitysten määräytyminen	3
2.1 Asiakashyvitysten määräytyminen nykyään ja aiemmin	3
2.2 Asiakashyvitysten määräytyminen tulevaisuudessa?	6
3 Asiakashyvitysten jako asiakkaille	8
3.1 Asiakashyvitysten jako asiakkaille nykyään ja aiemmin	9
3.2 Asiakashyvitysten jako asiakkaille tulevaisuudessa?	11
3.2.1 Jakosuhteen muuttaminen enemmän maksuja painottavaksi	14
4 Asiakashyvitysten kilpailullinen merkitys	16
4.1 TyEL-maksu ja maksuun vaikuttavat tekijät	16
4.2 Maksunalennusten merkitys työnantajille	17
5 Yhteenveto	20
Kirjallisuutta	21
Liite: Taulukot, kuvat ja kuviot	22

Abstract

In this work it is studied how Finnish pension insurance company's client bonuses are determined in the past and in the present, how client bonuses are distributed to policyholders and what role does client bonuses have when customers are selecting insurance company. It is also discussed about the need to change the technique of determining client bonuses if the expense loading component is opened for competition.

In this work it is proposed that weight of funds should be reduced when distributing client bonuses to policyholders. It is also proposed that we should give up distributing bonuses to policies which have been terminated. Despite the possible changes to technique of determining client bonuses, client bonuses will probably remain the most important factor in the competition between Finnish pension insurance companies.

1 Johdanto

Asiakashyvyys on tällä hetkellä ainoa TyEL-maksun osa, jolla työeläkeyhtiöt voivat kilpailla keskenään. Asiakashyvytykset ovatkin keskeisessä asemassa TyEL-yhtiöiden välisessä kilpailussa. Keskimäärin asiakashyvytykset alentavat TyEL-maksua vajaa kaksi prosenttia, mutta määrä vaihtelee vuosittain, eläkeyhtiöittäin ja asiakkaiden kesken.

Eläkeyhtiön maksamien hyvytysten määrä riippuu yhtiön vakavaraisuudesta ja toiminnan tehokkuudesta. Yhtiö saa tilinpäätöksessään merkitä tietyn prosenttiosuuden toimintapääomastaan sekä hoitokustannusylijäämästään hyvytyksinä seuraavana vuonna maksettavaksi. Hyvytysten määräytymistekniikka on aikojen kuluessa muuttunut; historiassa hyvytykset ovat määräytyneet muun muassa yhtiön vuotuisen kirjanpidollisen tuloksen perusteella.

Hyvytysten määräytymiseen kohdistuu muutospainetta myös tulevaisuudessa, koska suunnitteilla on vapauttaa yhtiöiden hoitokustannusmaksun määrääminen yhtiökohtaiseksi. Tässä tilanteessa ei liene mielekasta jakaa toiminnan tehokkuudesta aiheutuvia alennuksia enää hyvytysten kautta.

Hyvytyksistä puolet jaetaan asiakkaille maksujen ja puolet maksuista kertyneiden rahastojen perusteella. Myös päättyneille vakuutuksille maksetaan tietyn ehdoin hyvytystä kolme vuotta päättymisen jälkeen. Nämä niin sanotut jälkihyvytykset on tarkoitettu helpottamaan siirtymistä eläkeyhtiöstä toiseen – rahastot eivät seuraa mukana yhtiötä vaihdettaessa.

Jälkihyvytystekniikan toimivuuden tarkastelun lisäksi voidaan kysyä, onko tasajako maksujen ja rahastojen suhteen perusteltu vai pitäisikö jakosuhteen olla joku muu tai jopa yhtiön vapaasti valittavissa.

Oma kysymyksensä on myös, mikä hyvytysten merkitys ylipäänsä on eläkeyhtiöiden välisessä kilpailussa ja miten kilpailun painopisteet muuttuvat mahdollisen yhtiökohtaisen hoitokustannusosan myötä?

Tämän työn luvussa 2 kuvataan eläkeyhtiöiden hyvytysten määräytyminen aiemmin ja nykyäänöksillä sekä pohditaan, millaisia muutoksia hyvytysten määräytymiseen tulisi tehdä erityisesti suunnitellun hoitokustannusosan vapauttami-

sen näkökulmasta. Luvussa 3 kuvataan hyvitysten jako asiakkaille nykysäännöillä ja kerrataan aiemmin tehdyissä kilpailuselvityksissä ehdotetut muutokset hyvitysten jakoon sekä tutkitaan hyvitysten jakamisen mahdollisia eri malleja ja arvioidaan niiden seurauksia laskelmien pohjalta. Luvussa 4 tarkastellaan hyvitysten merkitystä asiakkaille yleisemmin sekä esitetään arviolaskelmia eri asiakassegmenttien tulevaisuudessa saamista alennuksista ja niiden vaikutuksista eläkeyhtiöiden väliseen kilpailuun.

2 Työeläkeyhtiön asiakashyvityksen määräytyminen

Työeläkemaksu määräytyy kaikille työeläkeyhtiöille yhteisten laskuperusteiden [1] mukaisesti. Asiakashyvitys osana maksua määräytyy siis myös näiden yhteisten sääntöjen perusteella. Asiakashyvitysten määräytymistä koskevia laskuperusteiden kohtia on vuosien saatossa muutettu useasti ja myös tulevaisuudessa asiakashyvityksiin kohdistuu muutospainetta muun muassa muiden laskuperustemuutosten johdosta.

Asiakashyvitysten maksamista voi perustella kilpailua lisäävänä ja sitä kautta hajautetun järjestelmän kokonaiskustannuksia alentavana ja sijoitustuottoja lisäävänä tekijänä. Toisaalta Työntekijän eläkelain 168 § määrää, että laskuperusteet on laadittava ottaen huomioon ensisijaisesti vakuutettujen etujen turvaaminen ja saman lain 169 § sisältää toteamuksen, että vakuutusmaksujen alennukset eivät saa vaarantaa vakavaraisuusvaatimusten täyttymistä. Järjestelmästä ei siis voi jakaa hyvityksinä ulos kohtuuttoman suuria summia.¹

2.1 Asiakashyvityksen määräytyminen nykyään ja aiemmin

Laskuperusteiden mukaan yhtiö saa normaalitilanteessa² siirtää tilinpäätöksessä ositettuun lisävakautusvastuuseen³ maksimissaan 1,1 prosenttia tilinpäätöshet-

¹ Toisaalta hyvitysten määrä on kokonaismaksutason kannalta jossain määrin merkityksetön – asiakkailta perittävä keskimääräinen maksutaso päätetään erikseen ja tämän jälkeen laskuperusteet haetaan sellaisina, että hyvitykset huomioiden asiakkailta keskimäärin perittävä maksu on halutun suuruinen. Ongelmaksi muodostuvatkin lähinnä aloittavat työnantajat, joille hyvityksiä ei vielä ole kertynyt ja joiden maksu hyvitysten tasoa nostettaessa nousisi entistä korkeammaksi.

² Jos yhtiön vakavaraisuus on liian alhainen eli vakavaraisuuspääoma on vakavaraisuusrajaa alempi, ei siirto ositettuun lisävakautusvastuuseen ole mahdollinen. Jos taas vakavaraisuus ylittää

ken vakavaraisuuspääoman ja tasoitusmäärän erotuksesta⁴ sekä 50 prosenttia hoitokustannusylijämmästä. Vakavaraisuuspääoman tulee ylittää vakavaraisuusraja myös siirron jälkeen. Yhtiön hallitus voi ennen vuoden vaihdetta päättää myös maksimimäärää pienemmästä ”hyvityssiirrosta” eli siirrosta ositettuun lisävakuutusvastuuseen.

Edellä mainitusta seuraa, että hyvänä sijoitusvuonna kertynyttä ylijämmää ei voi kokonaan jakaa hyvityksinä, vaan suurin osa menee vakavaraisuuspääomaan huonompien vuosien varalle. Vastaavasti huonompana vuonna voidaan käyttää hyvityksiin osa aiempina vuosina jakamatta jääneistä ylijämmistä.

Hyvityksen maksimimäärä on määräytynyt edellä mainitulla tavalla vuodesta 2007 lähtien⁵. Tätä edeltävien noin 10 vuoden ajan⁶ hyvitys määräytyi yhtiön vakavaraisuusaseman z perusteella. Jos z oli tavoitevyöhykkeellä eli välillä $2 - 4$, sai hyvityksiin siirtää maksimissaan z prosenttia vakavaraisuusrajan ylittävästä osasta (minimissään piti siirtää $z-2$ prosenttia). Jos vakavaraisuusasema oli alempi kuin 2, siirtomäärä oli maksimissaan $2z-2$ prosenttia vähimmäismäärän ylittävästä osasta ja minimiä ei ollut. 1990-luvun loppupuolelle asti hyvitys oli määräytynyt yhtiön vuotuisen kirjanpidollisen tuloksen mukaan.

Vertailtaessa kuluneen kuuden TyEL-vuoden (2007 – 2012) aikana tehtyjä hyvityssiirtoja ja kuuden sitä edeltävän vuoden (2001 – 2006) hyvityssiirtoja voidaan todeta, että hyvitysten tasossa ei ole tapahtunut muutosta, mutta yhtiöiden väliset erot ovat TyEL-aikana kaventuneet huomattavasti (ks. liitteen kuvio 1). Keskimäärin hyvitykset ovat olleet molempina tarkastelujaksoina vajaa 0,4 %

toisena peräkkäisenä vuonna enimmäismääränsä eli nelinkertaisesti vakavaraisuusrajan, korotetaan siirtoa ositettuun lisävakuutusvastuuseen kolmasosalla enimmäismäärän ylittävästä osasta.

³ Tarkemmin sanottuna ositetun lisävakuutusvastuun osaan VA1, joka vuosittain käytännössä kokonaan ositetaan vakuutuksille hyvityksinä jaettavaksi luvussa 3.1 nähtävin säännöin. Ositetussa lisävakuutusvastuussa on myös osa VA2, johon puretaan tasoitusmäärää, jos tasoitusmäärä ylittää ylärajansa riittävän pitkään.

⁴ Vuoden 2013 alussa toimintapääoma ja tasoitusmäärä yhdistettiin vakavaraisuuspääomaksi. Hyvitys määräytyy vastaisuudessa vakavaraisuuspääoman ja tasoitusmäärän erotuksen eli entisen toimintapääoman mukaan.

⁵ Vuosina 2007 – 2011 oli lisäksi voimassa siirtymäsäännös, jonka mukaan siirron sai tehdä myös prosenttien 1,2 % ja 25 % mukaan. Kuitenkin kerran siirryttyään käyttämään perussäännön mukaisia prosentteja, ei näihin siirtymäsäännön mukaisiin prosentteihin saanut palata.

⁶ Täsmälliset säännöt vaihtelivat jonkin verran vuosituhaten vaihteessa. Tässä kohdassa on lyhyesti kuvattu pääperiaate hyvitysten määräytymisestä juuri ennen TyEL:iin siirtymistä.

palkoista, mutta ennen TyEL-aikaa korkeimpia ja alimpia hyvityksiä maksaneiden yhtiöiden välillä oli keskimäärin 0,3 prosenttiyksikön ero, kun taas TyEL-aikana ero on ollut keskimäärin vain alle 0,2 prosenttiyksikköä.

Käytännössä kaventunut ero korkeimpien ja matalimpien hyvitysten välillä johtuneee siitä, että hoitokustannusylijäämä ei ole niin herkkä muutoksille kuin vakavaraisuus. Suurin osa yhtiöistä saa nykyperusteiden mukaisesti hoitokustannusylijäämän kautta melko tasaisesti noin 0,1 % palkkasummasta olevan ”lähtötason” hyvityksilleen,⁷ johon päälle saa aiempaa pienemmän osan vakavaraisuuden perusteella tulevaa hyvitystä.

Nykyperusteiden aikana erot yhtiöiden hyvitystasoissa ovat olleet aiempaa pienemmät, joten nykyperusteet eivät todennäköisesti lisää asiakkaiden kiinnostusta vaihtaa asiakkuutta eläkeyhtiöstä toiseen. Jos kuitenkin järjestelmän hoitokulut ovat alentuneet nykyperusteen aiheuttaman lisääntyneen tehokkuuskilpailun myötä, on peruste ollut hyödyksi, vaikka se ei suoraan asiakkaiden käyttäytymisestä näkyisikään.

Liitteen kuvassa 1 on esitetty työeläkeyhtiöiden hoitokulusuhteita vuosilta 1998 – 2012. Kuvassa on myös laskettu entisten TEL-yhtiöiden keskimääräinen hoitokulusuhde edellä mainitulta ajalta vuosittain sekä lisätty trendiviiva kulusuhteen muutoksesta ajalta ennen (TEL-yhtiöt 1) ja jälkeen (TEL-yhtiöt 2) TyEL:n voimaantulon. Kuten kuvasta nähdään, ennen TyEL-aikaa yhtiöiden keskimääräinen kulusuhde laski melko tasaisesti noin puoli prosenttiyksikköä vuodessa. Viimeisenä vuonna ennen TyEL:n voimaantuloa kulusuhde laski poikkeuksellisen paljon, mutta TyEL:n ja uuden hyvitysverusteen voimaantulon aikoihin keskimääräinen kulusuhde heilui tavallista enemmän molempiin suuntiin. Vuodesta 2009 lähtien kulusuhde on pysynyt lähes vakiona, hieman TyEL-aikaa edeltävän trendin ennustamaa tasoa korkeammalla. Yksittäisiä yhtiöitä tarkastelemalla voi todeta, että joillain kulut ovat kasvaneet TyEL-aikana, joillain pysynyt ennallaan ja joillain alentuneet. Ainakaan tämän tilaston perusteella ei voida siis

⁷ Viime vuosina (pääosin Manner-Suomessa toimivista yhtiöistä) kaksi suurinta ovat saaneet hoitokustannusylijäämän kautta hyvityksiinsä vuosittain noin 0,09 %, kaksi keskisuurta noin 0,12 % ja kaksi pienintä keskimäärin noin 0,02 % ja 0,07 % vakuutetusta palkkasummasta.

osoittaa, että nykyinen hyvityspenite olisi ajanut yhtiöitä tehostamaan toimintaansa aiempaa pontevammin.⁸

2.2 Asiakashyvitysten määräytyminen tulevaisuudessa?

Sosiaali- ja terveystministeriössä valmistellaan maksun hoitokustannusosan määrityksen vapauttamista yhtiökohtaiseksi yhtiöiden välisen kilpailun lisäämiseksi.⁹ Tämän seurauksena hyvitys ei olisikaan enää ainoa maksun osa, jolla yhtiöt kilpailevat keskenään. Uudistuksen myötä hyvityksen määrityminen osin hoitokustannusyliäämän perusteella tulee väistämättä uudelleen tarkasteltavaksi, koska ei liene perusteltua pitää voimassa kahta eri keinoa jakaa toiminnan tehokkuudesta syntyviä säästöjä asiakkaille.

Jos hyvityspeniteesta poistettaisiin hoitokustannusyliäämän mukainen osa, määritysi hyvitys pelkästään vakavaraisuuspääoman ja tasoitusmäärän erotuksen eli entisen toimintapääoman perusteella. Toisaalta kuten edellä todettiin, aiemminkin vuoteen 2007 asti hyvityssiirto määräytyi vain yhtiön vakavaraisuus- aseman perusteella ilman hoitokustannuskytköstä ja tällöin yhtiöiden väliset hyvityserot olivat nykyistä suurempia.

On myös hyvä pitää mielessä, että nimenomaan sijoitustuotot ja sitä kautta vakavaraisuus pitäisikin olla tärkein tekijä mietittäessä kilpailun ja hyvitysten määrityksen uudistamista. Yhtiöiden vuotuiset hoitokulut ovat yhteenlaskettuna 300 – 400 miljoonaa euroa ja sijoitettava omaisuus lähes sata miljardia euroa. Jos hoitokuluista saataisiin lisääntyneen kilpailun myötä jopa neljännes pois, se vastaisi rahamääränä vain noin 0,1 prosenttia sijoitusomaisuudesta. Toisin sanoen järjestelmä hyötyisi saman verran, jos kilpailua lisäämällä saataisiin sijoitustuottoja nostettua tai sijoitustoiminnan kuluja laskettua mainitun 0,1 prosentin verran. Nykyisessä hyvityspeniteessa sijoitustuottojen kautta muodostuva vakavaraisuus onkin oikeutetusti pääroolissa.

⁸ Hoitokuluprosentti ei kerro koko totuutta, vaan se riippuu niin kuluista kuin tuloistakin ja elää vakuutuskannan mukana. Jos tarkastellaan pelkkien liikekulujen reaalista kehitystä, näyttäisi löytyvän yksi yhtiö, jolla aiempi liikekulujen kasvu on pysähtynyt TyEL:iin siirryttäessä. Kahdella yhtiöllä ei voi havaita mitään muutosta aiempaan kehitykseen ja kahdella kulut ovat TyEL:iin siirryttäessä nousseet huomattavasti, mutta viime vuosina on palattu aiemmalle trendille.

⁹ Katso STM:n muistio Työeläkevakuutusyhtiöiden välisen kilpailun kehittämisestä, 27.9.2012.

Hoitokustannusylijäämästä saa nykyisin siirtää puolet asiakashyvityksiin. Jos vastaisuudessa hoitokustannustariffi asetetaan niin alas, että ylijäämää ei synny, kasvaisi asiakkaiden tosiasiallisesti saama maksunalennusten määrä¹⁰. Hoitokustannusmaksun kautta tuleva ”alennus” ei kuitenkaan enää jakautuisi samoin asiakkaiden kesken kuin aiemmin, ja vaikka joidenkin asiakasryhmien kokonaismaksu alenisi, toisilla se voisi nousta aiempaa korkeammaksi. Ei siis ole itsestään selvää, tulisiko entisen toimintapääoman perusteella määräytyvää hyvityksen osaa kasvattaa, pienentää vai pitää entisellään. Maksun määrää tulisikin tarkastella kokonaisuutena kaikki osat mukaan luettuna.

Jos mitään muita muutoksia ei tehdä, maksunalennusten kokonaismäärä kasvaa hoitokustannustariffin alenemisen myötä. Jos maksun kokonaismäärä haluttaisiin pitää entisellään, tulisi asiakashyvityksiä vastaavasti pienentää. Voidaan kuitenkin epäillä, että hoitokustannustariffin kautta maksu alenisi lähinnä isommilla yrityksillä, ja näin ollen pienempien työnantajien maksu nousisi entisestään pienenevien asiakashyvitysten myötä. Tämä vähentäisi entisestään maksunalennusten merkitystä lukumääräisesti suuren pientyönantajien joukon keskuudessa. Tavoiteltavaa kuitenkin olisi, että hintakilpailu kohdistuisi pienempiinkin työnantajiin. Näin ollen vakavaraisuuden kautta määräytyvän hyvitysten osan pienentäminen näyttäisi vaativan rinnalleen uuden tavan osoittaa hyvitys asiakkaiden kesken. Tätä käsitellään lyhyesti luvussa 3.2.

Toki toimintapääoman kautta määräytyvää osaa hyvityksistä voitaisiin nostaa sen verran, että hyvitysten kokonaistaso pysyisi entisellään hoitokustannusylijäämän kautta määräytyvän osan poistosta huolimatta. Käytännössä tämä kuitenkin tarkoittaisi, että järjestelmästä jaetaan entistä enemmän rahaa ulos ja kokonaisalennuksilla mitaten hyötyjinä olisivat todennäköisesti pääosin suuremmat työnantajat aiempaa alhaisemman hoitokustannustariffin takia.

Toinen vaihtoehto toiminnan tehokkuuden lisäämiseksi olisi pitää hoitokustannusperuste edelleen kaikille yhtiöille yhteisenä, mutta kasvattaa hoitokustannusylijäämästä hyvityksinä jaettavaa osuutta nykyisistä 50 prosentista suurem-

¹⁰ Periaatteessa alempaa tariffimaksua ei voi laskea varsinaisesti alennukseksi samassa mielessä kuin asiakashyvitystä eikä myöskään ole selvää, mihin tasoon tätä ”alennusta” pitäisi vastaisuudessa verrata. Tässä tarkastelussa kerättävää hoitokustannusmaksua verrataan nykytilanteeseen ja nykyistä hoitokustannusmaksua alempi tariffimaksu mielletään alennukseksi nykymaksuun.

maksi. Kuten luvussa 2.1 nähtiin, ei ole selvää, että nykyinen määrä pakottaisi yhtiöitä toimimaan tehokkaammin. Korkeampi hyvityksinä jaettava osuus ainakin lisäisi painetta toimia tehokkaasti ja hyöty ei kohdistuisi vain joihinkin tavoiteluimpiin asiakasryhmiin vaan tasaisemmin koko asiakaskunnalle. Nykyinen hoitokustannusperuste on kuitenkin kilpailullisesti ongelmallinen¹¹ ja hoitokustannusylijämaan painoarvoa nostettaessa vääristymä kasvaisi entisestään, joten täsäkin tapauksessa hoitokustannusperusteen uudistaminen olisi tärkeää.

Nykyiselle hyvityksen määräytymisen perusteena olevalle suurelle eli vakavaraisuuspääoman ja tasoitusmäärän erotukselle ei ole olemassa omaa nimitystään. Jo viestinnällisten syiden takia tulisi pohtia, voisiko hyvitys määräytyä pelkän vakavaraisuuspääoman tai jonkin muun sopivan suureen perusteella.

Tasoitusmäärä on tarkoitettu puskuroimaan vakuutusriskejä, ja työntekijän eläkelain 169 §:n mukaan ”työnantajalla on oikeus osuuteen vakuutusliikkeen mahdollisesti tuottamasta ylijäämästä.” Lähtökohtaisesti voisi siis olla mahdollista jakaa hyvityksiä koko vakavaraisuuspääoman perusteella, mutta tähän liittyy muun muassa kilpailullisia näkökulmia, jotka vaatisivat huomattavasti perusteellisempaa tarkastelua. Tämän työn laajuudessa asiaa ei ole kuitenkaan mahdollista tarkastella tätä mainintaa laajemmin.

Edellä kerrotun perusteella on selvää, että asiakashyvitysten määräytymiseen tulevaisuudessa liittyy monia avoimia kysymyksiä. Nykyinen säännöstö ei kuitenkaan vaikuttaisi erityisemmin pakottavan yhtiöitä tehostamaan toimintaansa. Riippumatta siitä, miten maksun hoitokustannusosan avaaminen kilpailulle edistyy, tulisi hyvitysperustetta muuttaa kilpailua lisäävään suuntaan unohtamatta kuitenkaan sijoitustuottojen keskeistä merkitystä järjestelmän kestävyyttä tarkasteltaessa.

3 Asiakashyvitysten jako asiakkaille

Laskuperusteissa määrätään, miten ositettuun lisävakutusvastuuseen siirretty määrä ositetaan asiakashyvityksiksi asiakkaille. Osittamisessa pyritään siihen,

¹¹ Perusteluja on esitetty muun muassa STM:n arviomuistiossa työeläkejärjestelmäkilpailun toimivuudesta, s. 8-10 sekä alaviite 38 s. 12 [2].

että ylijäämä tulisi niiden vakuutuksenottajien hyväksi, joiden vakuutuksista se on tavalla tai toisella peräisin.

Kuten edellä mainittiin, työntekijän eläkelain 169 §:ssä todetaan, että työnantajalla on oikeus osuuteen vakuutusliikkeen mahdollisesti tuottamasta ylijäämästä. Lisäksi samassa pykälässä määrätään, että laskuperusteet tästä aiheutuille alennuksille on määrättävä siten, että kohtuullisessa määrin otetaan huomioon ylijäämän kokonaismäärä ja muodostumistapa. Vakuutusliike itsessään tuottaa yleensä varsin rajallisesti ylijäämää, mutta tämän kohdan voinee tulkita tarkoittavan myös maksuista kertyneiden varojen sijoitustuottojen ylijäämää.

3.1 Asiakashyvitysten jako asiakkaille nykyään ja aiemmin

Luvussa 2.1 kuvattu hyvityssiirto ositetaan vakuutuksille seuraavana vuonna maksunalennuksina annettavaksi puoliksi edellisen vuoden rahastojen ja puoliksi maksujen suhteessa.¹²

Kunkin hyvitystenjakoon osallistuvan vakuutuksen rahasto jaetaan kaikkien hyvitystenjakoon osallistuvien vakuutusten rahastojen summalla ja kun tämä vakuutuskohtainen suhdeluku kerrotaan koko eläkeyhtiön hyvitysmäärän puolikkaalla, saadaan vakuutuksen rahaston perusteella määräytyvä osuus hyvityksestä. Vastaavalla tavalla laskien saadaan myös maksun perusteella määräytyvä osuus hyvityksestä ja näiden osuuksien yhteissumma on vakuutuksen hyvitys. Osittamisen voi ilmaista myös toisella tavalla: Kun jaetaan eläkeyhtiön hyvitysmäärän puolikas kaikkien jakoon osallistuvien rahastojen summalla, saadaan suhdeluku, joka ilmoittaa kuinka monta euroa (tai oikeammin sentin kymmenystä) yksi rahaston euro tuottaa hyvitystä. Vastaavalla tavalla voidaan taas laskea myös maksun perusteella saatava hyvitys.

Hyvitystä jaetaan paitsi kaikille hyvityksen maksuvuotta edeltävän vuoden lopussa eli ositushetkellä voimassa olleille, myös päättyneille vakuutuksille kolme vuotta päättymisen jälkeen, jos vakuutus ei ole päättynyt TYEL:n alaisen toimin-

¹² Tässä mainittu rahasto tarkoittaa TyEL:n erityisperusteiden kohdan 5.8 mukaista vakuutusmaksuista kertynyttä varsinaista rahastoa L(A) ja maksuina käytetään ositusvuoden ennakkomaksuja ja edellisen vuoden tarkistumaksua. Rahasto L(A) vastaa karkeasti vakuutuskohtaisten eläkevastuiden määrää. Vuoteen 2009 asti hyvityksiä ositettaessa rahastoista vähennettiin ennen hetkeä 1.3.2002 myönnetyt takaisinlainat.

nan lakkaamiseen. Pienimmille vakuutuksille¹³ ei kuitenkaan hallinnollisten kulojen vähentämiseksi makseta näitä päättyneiden vakuutusten ns. jälkihyvityksiä. Vakuutukselle ositettu hyvitys annetaan kokonaisuudessaan ositusta seuraavana vuonna vakuutusmaksun alennuksena asiakkaalle. Päättyneen vakuutuksen tapauksessa hyvitys maksetaan rahana.

Samoin kuin hyvityssiirron määräytyminen, myös hyvitysten ositusperusteet ovat muuttuneet vuosien varrella huomattavasti yksinkertaisempaan suuntaan. Nykyinen ositustekniikka on ollut voimassa pääpiirteittäin vuodesta 2003 asti. Tätä aiemmin jälkihyvityksiä ei maksettu eikä pienimpiä alle 20 euron hyvityksiä jatkuvillekaan vakuutuksille.

Vuosituhanne vaihteessa hyvityssäännöt elivät lähes vuosittain. Vuoteen 1997 asti osittaminen tapahtui viiden tekijän perusteella, joilla pyrittiin mahdollisimman täsmällisesti kohdentamaan ylijäämä niille vakuutuksille, joista se oli peräisin. Vakuutukselle ositetusta lisävakuutusvastuusuudesta maksettiin vuosittain vain 30 % ulos hyvityksinä. Vuonna 1998 hyvitysten ulosmaksua nopeutettiin nostamalla ulosmaksukerroin 50 prosenttiin. Lisäksi samana vuonna ositusuureiden määrä laski nykyisiin kahteen suureeseen. Suureiden vähentämistä perusteltiin sillä, että tekniikan tulisi olla vakuutuksenottajienkin ymmärrettävissä. Vielä tässä vaiheessa ei kuitenkaan siirrytty nykyiseen tasajakoon jakosuureiden painojen välillä, vaan rahastojen ja maksujen paino vaihteli vuosittain muun muassa yhtiön sijoitustoiminnan tuloksen mukaan. Tasajakoon siirryttiin vuonna 2001 ja vuonna 2002 nopeutettiin hyvitysten ulosmaksua edelleen nostamalla ulosmaksukerroin nykyiseen 100 prosenttiin eli koko ositettu lisävakuutusvastuu maksetaan vuosittain kokonaisuudessaan hyvityksinä asiakkaille.

Jälkihyvityksiä alettiin maksaa 31.12.2003 siirtyvien vakuutusten osalta. Päättyneille vakuutuksille maksettava jälkihyvitys on tarkoitettu helpottamaan siirtymistä eläkeyhtiöstä toiseen.

Hyvitysten jakamisen uudistamistarve oli osin seurausta vuoden 1997 sijoitusuudistuksesta. Vuonna 1998 nimettiin selvitysmiehet tekemään laajaa kilpailuselvitystä, jossa myös hyvitystenjakoa käsiteltiin. Tässä vuosituhanne vaih-

¹³ Vakuutus katsotaan tässä tarkoitetulla tavalla pieneksi, jos päättymisvuotta edeltävän vuoden rahasto on alle 50 000 euroa.

teessa valmistuneessa kilpailuselvityksessä [Wallin ja Koivusalo, 3] ehdotettiin, että vakuutusyhtiön vaihtamisen helpottamiseksi hyvitystä jaettaessa ei huomioidaisi kertyneitä rahastoja vaan hyvitys jaettaisiin kolmen vuoden maksujen perusteella. Tätä ehdotusta ei kuitenkaan toteutettu, ja seuraavassa kilpailuselvityksessä [Pukkila, 4] todettiin alatyöryhmän esittäneen ja työeläkeyhtiöiden jo hakeneen (edelleenkin voimassa olevaa) perustemuutosta, jossa rahastojen ja maksujen jakosuhde on kiinteä. Tätäkin selvitystä seurasi avoimia asioita täydentänyt kilpailuselvitys [Rantala, 5], jossa ehdotettiin yhtiöstä toiseen siirtymisen helpottamiseksi käyttöönotettavaksi alun perin jo Wallinin ja Koivusalon selvityksessä esillä olleita jälkihyvityksiä.

TyEL:iin siirtymisen aikaan tehtiin myös kilpailuselvitys [Rajaniemi, 6], mutta tässä selvityksessä ei juuri käsitelty asiakashyvityksiä. Selvityksen keskeisin hyvityksiä koskeva suositus oli, että ”asiakashyvitysten määräytymismekanismia olisi pyrittävä muuttamaan siten, että asiakashyvitykset muodostuisivat nykyistä merkityksellisemmäksi kilpailukeinoksi myös pienehköjen työnantajien kohdalla.” Lisäksi selvityksessä todettiin, että olisi tarkasteltava, johtavatko jälkihyvitykset ”toimeenpanojärjestelmän kannalta kaikilta osin hyväksyttäviin toimintatapoihin.”

Lausunnossaan työeläkejärjestelmäkilpailun toimivuutta koskevasta arviomuistiosta¹⁴ 10.2.2012 Finanssialan keskusliitto totesi, että vakuutusala teki vuonna 2006 ministeriölle esityksen siitä, että hyvitysten jakaminen rahastojen ja maksujen suhteen muutettaisiin yhtiökohtaiseksi. STM kuitenkin katsoi, ettei vallitsevan lain puitteissa voi muutosta hyväksyä. Muun muassa tämän takia yhtiöt ovat esittäneet ministeriölle vuonna 2008 kannanoton lain muuttamiseksi. Kannanotossa todettiin, että kohtuusperiaate tulee edelleen säilyttää yleisenä periaatteena, mutta hyvitysten jaon lähtökohtana tulisi erityisesti olla kilpailun edistämisen näkökulma. Lisäksi hyvitysten osittamisen vapautuessa jälkihyvityksistä tulisi luopua.

3.2 Asiakashyvitysten jako asiakkaille tulevaisuudessa?

Kuten edellä olevasta käy ilmi, eri tahot ovat esittäneet monia muutoksia hyvitysten jakoon. Tätä kirjoitettaessa STM:n valmistelussa on maksun hoitokustan-

¹⁴ Lausuntoyhteenveto eri osapuolten lausunnoista löytyy muun muassa STM:n verkkosivuilta.

nusosan vapauttaminen, kuten luvussa 2.2 todettiin. Tässä valmistelussa hyvitykset eivät ole pääosassa, mutta selvää on, että myös hyvitykset tulevat tarkasteltavaksi samassa yhteydessä.

Esitettyjä kehitysehdotuksia hyvitysten ositukseen on siis ollut ainakin:

- rahastojen jättäminen pois hyvitystenjaosta
- kiinteän jakosuhteen muuttaminen yhtiökohtaiseksi
- jälkihyvityksistä luopuminen (tai muuttaminen toimivammaksi)
- hyvitysten muuttaminen merkittävämmäksi pienehköille työnantajille

Viimeisen kohdan toteuttamiseen ei luonnollisesti ole muita vaihtoehtoja kuin pienehköille työnantajille jaettavien hyvitysten kokonaismäärän merkittävä lisääminen tai nykyisen määrän jakaminen huomattavasti pienemmälle joukolle työnantajia pienehköjen työnantajien joukon sisällä. Koska asiakkaita on kohdeltava tasapuolisesti, ei jälkimmäinen vaihtoehto ole käytännössä toteutettavissa. Ensin mainittu keino on toteutettavissa (joko nostamalla hyvitysten kokonaismäärää tai) muuttamalla ositussääntöjä siten, että pienehköille työnantajille jaetaan suhteessa suurempi osuus hyvityksistä kuin suuremmille työnantajille. Piennempien suhteellinen suosiminenkin on kyseenalaista, mutta ehkä kuitenkin paremmin perusteltavissa kuin samankokoisten työnantajien joukossa tapahtuva vain joidenkin suosiminen.

Liitteen taulukosta 1 voidaan havaita, että kun valitaan pienimmät 80 prosenttia vakuutuksista, näiden vakuutusten palkkojen yhteissumma on vain noin 13 prosenttia kaikkien vakuutusten palkkojen kokonaismäärästä. Lisäksi voidaan pitää tunnettuna, että pienet vakuutukset saavat keskimäärin suhteellisesti selvästi pienempiä hyvityksiä kuin suuremmat (pienillä on keskimäärin lyhyempi historia ja sitä kautta suhteellisesti pienemmät rahastot). Näin ollen voidaan todeta, että pienimmät 80 prosenttia vakuutuksista saavat alle 10 prosenttia hyvityksistä ja suurimmat 20 prosenttia saavat siis yli 90 prosenttia hyvitysten kokonaismäärästä. Ajatusleikkinä voidaan todeta, että jos tuplataan hyvitykset lukumääräisesti hyvin suurella joukolla pienimpiä vakuutuksia ottamalla ”solidarisuusverona” tarvittavat varat suurimmilta vakuutuksilta, suurimpien vakuutusten hyvitysmäärä pienenesi vain noin 10 prosenttia. Käytännössä tällaisen perusteen muodostaminen olisi kuitenkin hankalaa jo siksi, että eri yhtiöillä on hyvin erilainen kantarakenne.

Jos maksun hoitokustannusosa avataan kilpailulle, joidenkin asiakasryhmien maksu tulee laskemaan ja joidenkin ehkä myös nousemaan. Pienimpien vakuutusten maksua tuetaan nykyäänkin tasausjärjestelmän kautta¹⁵, joten näiden maksu ei todennäköisesti ainakaan tule laskemaan.

Työeläkemaksu on lähtökohtaisesti tasamaksu, jossa esimerkiksi vakuutettujen iällä ei ole merkitystä asiakkaan maksuun¹⁶. Tämän johdosta on syytä pohtia, kuinka pitkälle myös maksun alennukset tulisi jakaa suhteellisesti tasan kaikille työnantajille ja miltä osin esimerkiksi hoitokustannussäästöt halutaan kohdistaa niihin vakuutuksiin, joista säästöä syntyy. Tämä on periaatteellinen kysymys mietittäessä miten asiakashyvitysten osittaminen tulisi tehdä mahdollisen hoitokustannusperusteen vapauttamisen toteutuessa. Halutaanko suurten ja pienten työnantajien maksutason välistä eroa kasvattaa entisestään, vai pitäisikö todennäköisesti lähinnä suuremmille työnantajille kohdistuvaa alempaa hoitokustannusmaksua pyrkiä kompensoimaan jotenkin, esimerkiksi kohdentamalla asiakashyvityksiä enemmän pienemmille kuin suurille asiakkaille?

Esitetyistä kehitysehdotuksista kiinteän jakosuhteen muuttaminen yhtiökohtaiseksi on ollut nimenomaan yhtiöiden esittämä. Tämä mahdollistaisi erilaiset strategiat hyvitysten kohdentamisessa ja oletettavasti lisäisi kilpailua. Jotkin yhtiöt pyrkisivät todennäköisesti saamaan uusia asiakkaita vähentämällä rahastojen eli vanhan historian osuutta hyvitysten osituksessa, toiset saattaisivat taas pyrkiä pitämään nykyasiakkuudet nostamalla rahastojen osuutta. Hyvityksinä jaettava rahamäärä ei tällä keinolla lisääntyisi, mutta epäasiallisen markkinoinnin mahdollisuus sitä vastoin lisääntyisi. Asiallisestikin markkinoituna asiakkaiden mahdollisuus arvioida eläkeyhtiösiirron pitemmän aikavälin vaikutuksia heikkenisi tämän muutoksen myötä.

¹⁵ Pääsääntö vakuutuksen hoitokustannusmaksulle on, että hoitokustannusmaksu on tietty prosenttiosuus palkkasummasta (0,685 prosenttia vuonna 2012). Hoitokustannusmaksun suuruus vuonna 2012 on kuitenkin vähintään 756 euroa (tai koko maksun määrä tätä pienemmistä maksuista), joten vakuutuksilta, joiden palkkasumma on alle 110 365 euroa, peritään hoitokustannusmaksua yli pääsäännön mukaisen prosenttiosuuden. Maksun tasausosa taas määräytyy perusmaksun ja muiden maksunosien erotuksena, joten kun hoitokustannusosa on normaalia suurempi, on tasausosa vastaavasti pienempi.

¹⁶ Iällä on merkitystä maksun työkyvyttömyysmaksuluokkien kautta suurtyönantajille, mutta näillekin vain rajallisesti. Pääosin ikä ei vaikuta asiakkaan maksaman maksun suuruuteen.

3.2.1 Jakosuhteen muuttaminen enemmän maksuja painottavaksi

Jakosuhteen yhtiökohtaisuuden sijasta jakosuhdetta voisi muuttaa nykylainkin puitteissa enemmän maksuja painottavaksi. Näin eläkeyhtiön vaihtaminen helpottuisi, kun pitkäkään historia heikommassa yhtiössä ei tuottaisi yhtä suuria hyvityksiä kuin vahvemmassa yhtiöstä olisi saatavilla. Kuten aiemmin todettiin, osittamisessa pyritään siihen, että ylijäämä tulisi niiden vakuutuksenottajien hyväksi, joiden vakuutuksista se on tavalla tai toisella peräisin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että nykyinen jakosuhde olisi ainoa oikea. Aikoinaanhan suhde muuttui vuosittain tuloksen perusteella ja nykyäänkin suhdeluku on laskuperusteissa parametrisoitu.

Liitteen kuvissa 2 – 3 on esitetty erilaisilla ositussuhteilla erilaiset historiat omaavien vakuutusten siirron vaikutus, kun siirrytään esimerkin heikoimmasta yhtiöstä vahvimpaan yhtiöön ja kun siirrytään toiseksi heikoimmasta yhtiöstä toiseksi vahvimpaan yhtiöön. Näissä esimerkkilaskelmissa heikoin yhtiö D maksaa vuosittain hyvitystä 0,30 % palkkasummasta, yhtiö C maksaa 0,35 %, yhtiö B maksaa 0,40 % ja vahvin yhtiö A maksaa hyvitystä 0,45 % palkkasummasta. (Vertaa liitteen kuvion 1 keskimääräisiin hyvityksiin yhtiöittäin TyEL-aikana.) Vakuutuksilla on laskelmissa lyhyehkö, keskipitkä ja pitkä historia lähtöyhtiössään, eli 5, 15 ja 25 vuotta. Karttuneena rahastona edellä mainitut historiat tarkoittavat noin 20, 50 ja 70 prosenttia suhteessa vuotuisen palkkasummaan. (Laskelmat on tehty nykyperusteiden karttumis- ja kuolettumisparametreilla, mutta näiden valinnalla ei ole olennaista merkitystä laskelmissa.) Laskelmissa rahastojen perusteella hyvityksistä ositetaan nykyperusteiden mukainen 50 prosenttia sekä vaihtoehtoisina rahastojen osituspainoina 33 ja 20 prosenttia sekä lisäksi 25 prosenttia sillä eroavaisuudella, että jälkihvityksiä ei makseta.

Kuvassa 2 on kumulatiivinen siirron vaikutus edellä mainituissa tilanteissa. Kuten kuvan vasemmasta yläreunasta nähdään, nykyperusteilla ei ole kannattavaa siirtyä melko heikosta yhtiöstä C melko vahvaan yhtiöön B muuta kuin silloin, kun historia vanhassa yhtiössä on lyhyt. Heikoimmasta yhtiöstä D vahvimpaan yhtiöön A siirtyminen on aina kannattavaa, mutta erityisesti keskipitkällä ja pitkällä historialla vanhassa yhtiössä siirron kumulatiivinen hyöty tällä varsin pitkällä 15 vuoden tarkastelujaksolla jää vaatimattomaan noin 0,5 prosenttiin palkkasummasta.

Kuvan 2 muissa kuin vasemman yläreunan ositusvaihtoehdossa (eli 50 prosentin rahastopainon vaihtoehdossa) yhtiöstä D yhtiöön A vaihtaminen on selvästi kannattavampaa kumulatiivisen hyödyn ollessa 1,0 – 1,5 prosenttia eli kaksin- tai jopa kolminkertainen. Myös yhtiöstä C yhtiöön B vaihtaminen on tilanteesta riippuen kannattavaa tai ainakin vähemmän haitallista kuin nykyperusteiden mukaan laskettuna.

Kuvassa 3 on esitetty samat laskelmat kuin edellä, mutta kumulatiivisen vaikutuksen sijasta esitetään siirron vuosittainen vaikutus. Erityisesti tästä kuvasta havaitaan jälkihyvitysten harhaanjohtavuus asiakkaan kannalta. Ensimmäisinä vuosina siirto vaikuttaa hyvin kannattavalta, mutta jälkihyvitysten päättymisen jälkeen tilanne muuttuu huomattavasti. Vain kuvan oikeassa alareunassa oleva malli, jossa jälkihyvityksiä ei makseta ollenkaan, näyttää heti alusta lähtien siirron todellisen vaikutuksen.

Käytännön tasolla jälkihyvitykset lisäävät myös epäasiallisen markkinoinnin mahdollisuutta. Jos laskelmilla näytetään vain ensimmäiset 3-4 vuotta siirron jälkeen, siirto hyvästä yhtiöstä huonoonkin on mahdollista saada näyttämään kannattavalta. Toki jälkihyvitykset tätä kautta lisäävät siirtymisiä yhtiöstä toiseen, mutta edellä mainitun kaltainen toiminta ei kuitenkaan liene toivottavaa eikä hyväksyttävää kilpailunkaan nimissä.

Kuvassa 4 on vielä tarkasteltu siirron kumulatiivista ja vuotuista vaikutusta keskipitkän historian omaavalta vakuutukselta, kun siirto tapahtuu heikosta yhtiöstä D vahvaan yhtiöön A, mutta kuuden vuoden kuluttua siirrosta vanhan yhtiön hyvityksenmaksukyky kasvaa ja uuden yhtiön heikkenee (eli kuuden vuoden jälkeen yhtiöt ovat kuten yhtiöt C ja B). Kuten kuvasta voi todeta, nykyperusteilla tässäkin tilanteessa siirto osoittautuu pitkällä tähtäimellä kannattamattomaksi, vaikka koko ajan uusi yhtiö maksaa keskimäärin parempaa hyvitystä. Kaikilla esitetyillä vaihtoehtoisilla ositustavoilla siirto pysyy kannattavana pitkälläkin tähtäimellä.

Kuvasta 2 voi myös päätellä, millä lailla hyvitykset käyttäytyisivät aikoinaan ehdotetussa mallissa, jossa rahastot jätetään kokonaan pois hyvitysten jaosta. Siirron vaikutukset menisivät kuten kuvien vasemman alareunan lyhyimmän historian käyrät, paitsi vielä suoraviivaisemmin ja vielä ylemmäs yltäen.

Jälkihyvitysten poistaminen selkeyttäisi siirron vaikutusten arviointia ja jakosuhteen muuttaminen enemmän maksuja painottavaksi vähentäisi siirtymisen haitallisia vaikutuksia asiakkaalle. Kokonaan rahastojen käyttöä hyvitysten osittamisessa ei kuitenkaan ole tarpeen poistaa, eikä ole toivottavaakaan, että asiakkaat siirtelevät vakuutuksiaan vuosittain yhtiöstä toiseen. Esimerkiksi 25 prosentin rahastopainolla pitkästä asiakkuudesta saisi edelleen selvää hyötyä suurempina asiakashyvityksinä, mutta pitkään historia ei kuitenkaan sitoi enää samalla tavalla vanhaan yhtiöön kuin nykyäänöillä.

4 Asiakashyvitysten kilpailullinen merkitys

Oma kysymyksensä on, mikä hyvitysten merkitys ylipäänsä on eläkeyhtiöiden välisessä kilpailussa ja miten kilpailun painopisteet muuttuvat mahdollisen yhtiökohtaisen hoitokustannusosan myötä? Muutoksia ei ole järkevää lähteä toteuttamaan ilman realistista arviota muutosten tuottamasta hyödystä ja toisaalta niiden tuottamista kustannuksista.

4.1 TyEL-maksu ja maksuun vaikuttavat tekijät

TyEL:n niin sanottu perusmaksu oli 23,3 prosenttia palkoista vuonna 2012. Tästä työntekijöiden maksuosuus oli noin 5,5 prosenttiyksikköä, joten työnantajan osuudeksi jäi vajaa 18 prosenttiyksikköä ennen alennuksia. Maksuluokkien piiriin kuulumattomilla työnantajilla (eli niin sanotuilla pientyönantajilla, joiden palkkasumma on korkeintaan noin 2 miljoonaa euroa) asiakashyvytyks on tällä hetkellä ainoa tekijä, joka muuttaa työnantajan maksua edellä mainitusta. Asiakashyvytyks oli vuonna 2012 keskimäärin runsas 0,3 prosenttia palkkasummasta.

Suuremmilla työnantajilla maksua alentaa lisäksi maksutappioalennus ja suuruusalennus eli hoitokustannusmaksun alennus. Vuonna 2012 maksutappioalennus oli noin 0,16 prosenttia palkoista ja suuruusalennus maksimissaan 0,31 prosenttia palkoista. Maksutappioalennus on käytännössä samankokoinen kaikilla suurtyönantajilla palkkasummaan suhteutettuna, mutta suuruusalennus kasvaa prosentuaalisestikin palkkasumman mukana. Suuruusalennusta alkaa saada palkkasumman ylittäessä 5 miljoonaa euroa. Alennus kasvaa nopeasti noin 0,01 prosentista 0,10 prosenttiin palkoista, jonka saa 8,5 miljoonan palkkasummalla. Kun

palkkasumma ylittää 37 miljoonaa euroa alkaa alennus taas kasvaa ja maksimialennuksen 0,31 prosenttia saa, kun palkkasumma on vähintään 465 miljoonaa euroa. Suuruusalennusta annetaan kaikkiaan vajaa 0,1 prosenttia suurtyönantajien palkoista eli alle 0,05 prosenttia kokonaispalkkasummasta. Edellä mainittujen alennusten lisäksi suurtyönantajien maksuun vaikuttaa työkyvyttömyysmaksuluokka, joka voi joko nostaa tai alentaa maksua merkittävästi. Alennus voi tällä hetkellä olla maksimissaan noin prosentin palkoista, korotus sitä vastoin voi olla useita prosentteja palkkasummasta.

Työeläkeyhtiöiden yhteenlasketut hoitokustannustulokset ovat viime vuosi-
na olleet vajaat 100 miljoonaa euroa ja vakuutetut palkkasummat vajaat 50 miljardia euroa. Ylijäämä on siis noin 0,2 prosenttia palkoista, lisäksi suuruusalennuksina annettiin alle 0,05 prosenttia palkoista. Jos erillistä suuruusalennusta ei olisi eikä puolta hoitokustannusylijäämästä siirrettäisi hyvityksiin, olisi hoitokustannusylijäämä ollut siis noin 0,25 prosenttia palkoista. Myös asiakashyvitys olisi ollut vuonna 2012 noin 0,25 prosenttia palkoista, jos hoitokustannusylijäämän kautta tulevaa osaa ei huomioida. Koko TyEL-ajalta tarkasteltuna hyvitykset ilman hoitokustannusylijäämän perusteella tulevaa osaa ovat olleet noin 0,30 prosenttia palkkasummasta. Lisäksi maksutappioalennus on noin 0,10 prosenttia koko palkkasummasta ja maksuluokkien vaikutus pitäisi olla keskimäärin nolla.

Kaiken kaikkiaan erilaisia alennuksia annetaan keskimäärin noin puoli prosenttia palkkasummasta eli noin kolme prosenttia työnantajien maksusta¹⁷. Vakavaraisuuden perusteella syntyvä osa hyvityksistä muodostaa alennuksista yli puolet ja kokonaisuudessaan hyvitykset tuottavat noin kaksi kolmannesta kaikista alennuksista. Asiakashyvitys ja erityisesti yhtiön vakavaraisuuden perusteella muodostuva osa on siis tärkein alennuksen lähde työnantajille, mutta kokonaisuudessaankaan alennukset eivät ole prosentuaalisesti erityisen suuria.

4.2 Maksunalennusten merkitys työnantajille

Taulukossa A on kuvattu erikokoisten työnantajien saamia alennuksia vuoden 2012 laskuperusteiden mukaan laskettuna. Hyvitystasoksi on oletettu 0,35 pro-

¹⁷ Myös työntekijät saavat välillisesti osansa alennuksista. Työntekijän maksuosuus määräytyy keskimääräisen maksutason perusteella ja maksutason muuttuessa puolet muutoksesta – myös alennuksista – huomioidaan työntekijän maksussa ja toinen puoli työnantajan maksussa.

senttia palkkasummasta kaikilla työnantajilla, vaikka todellisuudessa pienimmät saavat keskimäärin pienempiä prosentuaalisia hyvityksiä ja suuremmat isompia.

Taulukosta voidaan todeta, että ainakin kahden pienimmän työnantajan saamat hyvitykset ja sitä kautta alennukset kokonaisuudessaan ovat niin pieniä, että niillä ei ole juuri mitään merkitystä ja eläkeyhtiön valinta tapahtuneekin muilla syillä ja usein enemmän tai vähemmän tiedostamattomasti ilman suurempaa vertailua yhtiöiden välillä. Kolme seuraavaa työnantajaa ovat edelleen pelkien hyvitysten piirissä, mutta hyvitykset alkavat olla jo sen verran suuria, että niillä saattaa olla jo jonkin verran merkitystä eläkeyhtiön valinnassa. Lopuilla työnantajilla alkaa tulla jo muitakin alennuksia ja alennukset ovat kymmeniä tai jopa satoja tuhansia euroja. Alennuksista vähintään puolet muodostuu kuitenkin hyvitysten kautta.

Palkka- summa	Asiakas- hyvitys	Hyvitys pl. hoitok.osa	Hyvityksen hoitok.osa	Suuruus- alennus	Maksutap- pioalennus	Alennukset yhteensä	Alennukset yht., %
20 000	-70	-50	-20	-	-	-70	-0,35 %
60 000	-210	-150	-60	-	-	-210	-0,35 %
150 000	-525	-375	-150	-	-	-525	-0,35 %
350 000	-1 225	-875	-350	-	-	-1 225	-0,35 %
1 000 000	-3 500	-2 500	-1 000	-	-	-3 500	-0,35 %
2 000 000	-7 000	-5 000	-2 000	-	-3 200	-10 200	-0,51 %
5 000 000	-17 500	-12 500	-5 000	-600	-8 000	-26 100	-0,52 %
30 000 000	-105 000	-75 000	-30 000	-28 830	-49 800	-183 630	-0,61 %
100 000 000	-350 000	-250 000	-100 000	-183 400	-166 000	-699 400	-0,70 %

Taulukko A. Erikokoisten työnantajien alennuksia nykysäännöksiin laskettuna.

Jos maksun hoitokustannusosa vapautettaisiin kilpailulle, ei pienimpien alle 100 000 euron palkkasumman vakuutusten hoitokustannusmaksu oletettavasti kuitenkaan alenisi, koska näiden pienimpien vakuutusten maksua tuetaan tälläkin hetkellä tasausjärjestelmän kautta. Lukumääräisesti tämä joukko muodostaa lähes kolme neljännestä kaikista vakuutuksista, mutta palkkasummasta vain alle 10 prosenttia (katso liitteen taulukko 1). On vaikea kuvitella, että hyvityksellä tai muillakaan maksuteknisillä keinoilla voisi työeläkevakuuttamista saada erityisen kiinnostavaksi tämän joukon silmissä. TyEL-vakuutus pysynee vastaisuudessaakin lähinnä ”pakollisena pahana” pienyrittäjien suurten joukkojen keskuudessa.

Maksun hoitokustannusosa on noin 0,7 prosenttia palkoista palkkojen ollessa välillä 0,1 – 5,0 miljoonaa euroa. Tähän kokoluokkaan kuuluu vajaa puolet vakuutetusta palkkasummasta ja noin neljännes vakuutuksista. Vaikka näiden hoitokulutariffi saataisiin painettua vapauttamisen jälkeen 70 prosenttiin nykytasosta, se tarkoittaisi (hyvityksistä poistuneen hoitokuluosan menetyksen kanssa) maksuun noin 0,1 prosentin alennusta nykyiseen nähden.

Esimerkiksi 2 miljoonan euron palkkasummalla hyvitykset ovat nykyäänöllä 7 000 euroa ja maksutappioalennus 3 200 euroa. Muutoksen jälkeen hyvitys olisi 5 000 euroa, maksutappioalennus edelleen 3 200 euroa ja hoitokustannustariffin kautta tuleva säästö nykyiseen verrattuna 4 000 euroa. Maksunalennusten yhteismäärä nousisi siis 2 000 euroa. Kokonaisuudessaan hyvitys pysyisi edelleen tärkeimpänä alennuksen lähteenä, mutta hoitokustannussäästöistä kertyisi lähes yhtä suuri maksun alennus. Sopivimman yhtiön valitsemalla tämän kokoluokan työnantaja voisi säästää jopa useita tuhansia euroja työeläkemaksussa, joten kilpailutus on jo vaivan arvoista.

Tarkastellaan vielä vastaavassa tilanteessa suurempaa työnantajaa, jonka palkkasumma on 30 miljoonaa euroa. Maksun hoitokustannusosa on tällaisella työnantajalla nykyisellään noin 0,6 prosenttia palkoista. Jos tariffia painettaisiin alas vain 65 prosenttiin nykyisestä jo alennetusta tariffista, maksu alenisi nykytasosta 0,1 prosenttiyksikköä (taas 0,1 prosentin hyvitysten hoitokuluosuuden menetys huomioiden). Nykysäännoillä hyvitys on 105 000 euroa, suuruusalennus 29 000 euroa ja maksutappioalennus 50 000 euroa, yhteensä siis 184 000 euroa. Muutoksen jälkeen hyvitys olisi 75 000 euroa, maksutappioalennus edelleen 50 000 euroa ja hoitokulutariffin kautta tuleva alennus nykyiseen perustariffiin verraten noin 89 000 euroa eli yhteensä 214 000 euroa.

Käytännössä edellä mainittuihin säästölukemiin saattaa olla hankala päästä ehkä yksittäisiä yhtiöitä lukuun ottamatta. Näin ollen hoitokustannustariffin vapauttamisesta huolimatta hyvitys säilyisi edelleen keskeisenä tekijänä hintakilpailussa. Toisaalta näin tulee ollakin, koska sijoitustuotot ovat ehdottomasti hoitokuluja tärkeämpi tekijä eläkejärjestelmän kannalta, ja kilpailun painopiste tulisi säilyttää hyvien sijoitustuottojen tavoittelussa eikä toiminnan äärimmilleen tehostamisessa. Jo edellä esitetyissä esimerkeissä hoitokulujen kautta muodostuva

alennus on liian suuressa roolissa suhteessa hoitokulujen merkitykseen eläkejärjestelmässä.

5 Yhteenveto

Tässä työssä kuvataan, miten työeläkeyhtiöiden hyvityssiirto ja sen osittaminen asiakkaille on määräytynyt aiemmin ja nykyään sekä pohditaan, millaisia muutostarpeita erityisesti suunnitteilla oleva maksun hoitokustannusosan vapauttaminen tuo asiakashyvitysten määräytymiseen. Työssä pohditaan myös, mikä merkitys hyvityksillä on asiakkaille työeläkeyhtiötä valittaessa.

Hyvityssiirto määräytyy osin yhtiön vakavaraisuuspääoman ja tasoitusmäärän erotuksen perusteella ja osin yhtiön hoitokustannusylijäämän perusteella. Ensin mainittu tuottaa keskimäärin suuremman osan hyvityksiin kuin jälkimmäinen. Tämä onkin perusteltua, koska vakavaraisuuspääoma kertyy yhtiön sijoitustuottojen kautta, ja kilpailun painopiste tulisi olla nimenomaan sijoitustuotoissa.

Hyvityssiirron määräytyminen täytyy kuitenkin pohtia uudelleen, jos valmis-teilla oleva maksun hoitokustannusosan avaaminen kilpailulle toteutuu. Tässä yhteydessä tulee ratkaista, kuinka suureen rooliin hoitokustannukset halutaan kilpailussa nostaa.

Hyvitys ositetaan asiakkaille maksujen ja rahastojen suhteessa. Rahasto ei siirry mukana eläkeyhtiötä vaihdettaessa, joten erityisesti pitkä asiakassuhde sitoo tehokkaasti asiakkaan yhteen yhtiöön. Tätä kilpailun estettä lieventämään on kehitetty niin sanotut jälkihyvitykset, joita maksetaan vielä kolme vuotta uuteen yhtiöön siirtymisen jälkeen. Jälkihyvitykset ovat kuitenkin myös ongelmallisia, koska ne vaikeuttavat asiakkaan mahdollisuuksia arvioida siirron todellista vaikutusta. Ne eivät myöskään poista vaan vain hieman lieventävät itse ongelmaa.

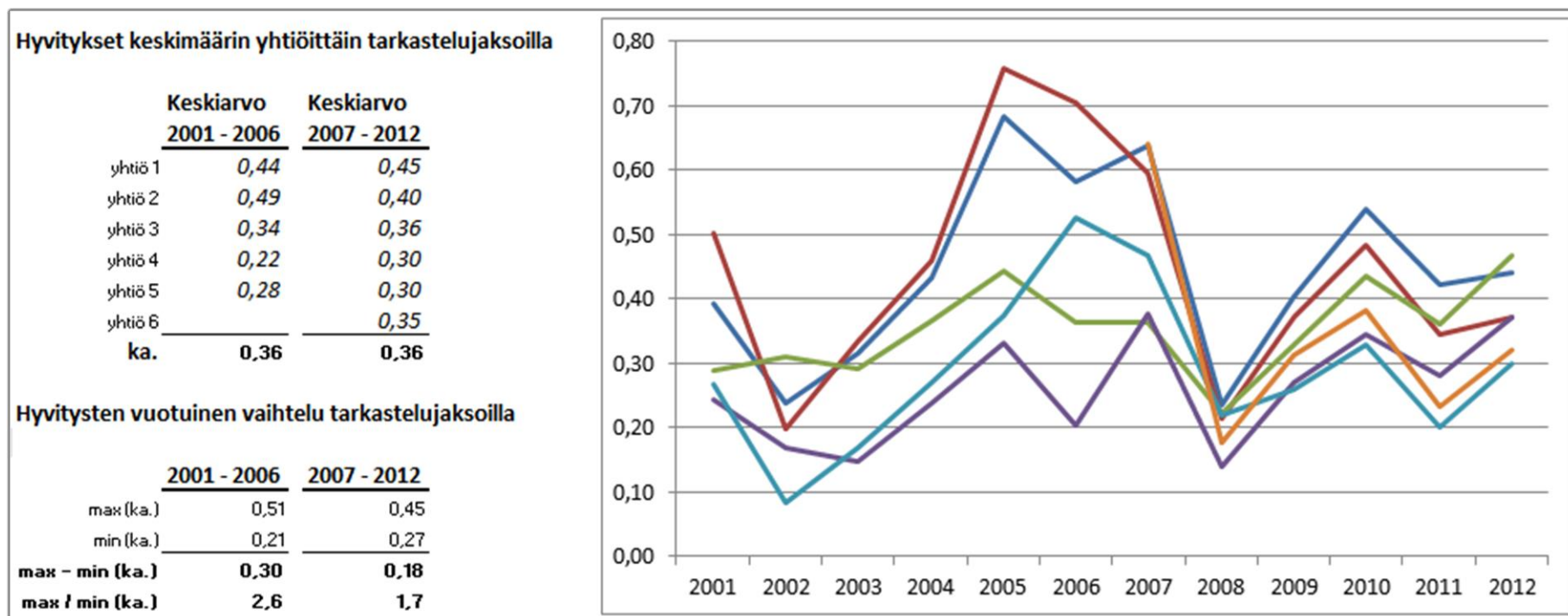
Tässä työssä kootaan yhteen vuosien saatossa esitettyjä vaihtoehtoja osittamisen muuttamiseksi kilpailua lisäävään suuntaan. Esimerkkilaskelmien pohjalta todetaan, että hyvitysten osittamisessa olisi perusteltua alentaa rahastojen painoa ja luopua jälkihyvityksistä.

Asiakashyvytys on keskimäärin kolme prosenttia työnantajan maksusta, joten pienimmillä työnantajilla hyvytys on euromääräisesti niin pieni, että eläkeyhtiön valinta tapahtuu todennäköisesti muilla perusteilla. Suuremmilla työnantajilla taas suhteellisen pienestä prosentuaalisesta määrästä huolimatta asiakashyvytys saattaa erota tuhansilla tai jopa sadoilla tuhansilla euroilla riippuen siitä, missä yhtiössä työnantaja työeläkevakuuttamisensa hoitaa. Suuremmilla yrityksillä hyvytys lienee siis yksi tärkeimmistä tekijöistä eläkeyhtiötä valittaessa.

Mahdollisista maksun hoitokustannusosaan ja sitä kautta hyvityksiin tulevista muutoksista huolimatta hyvytys pysyneenä tärkeimpänä maksuteknisenä tekijänä eläkeyhtiöiden välisessä kilpailussa.

6 Kirjallisuutta

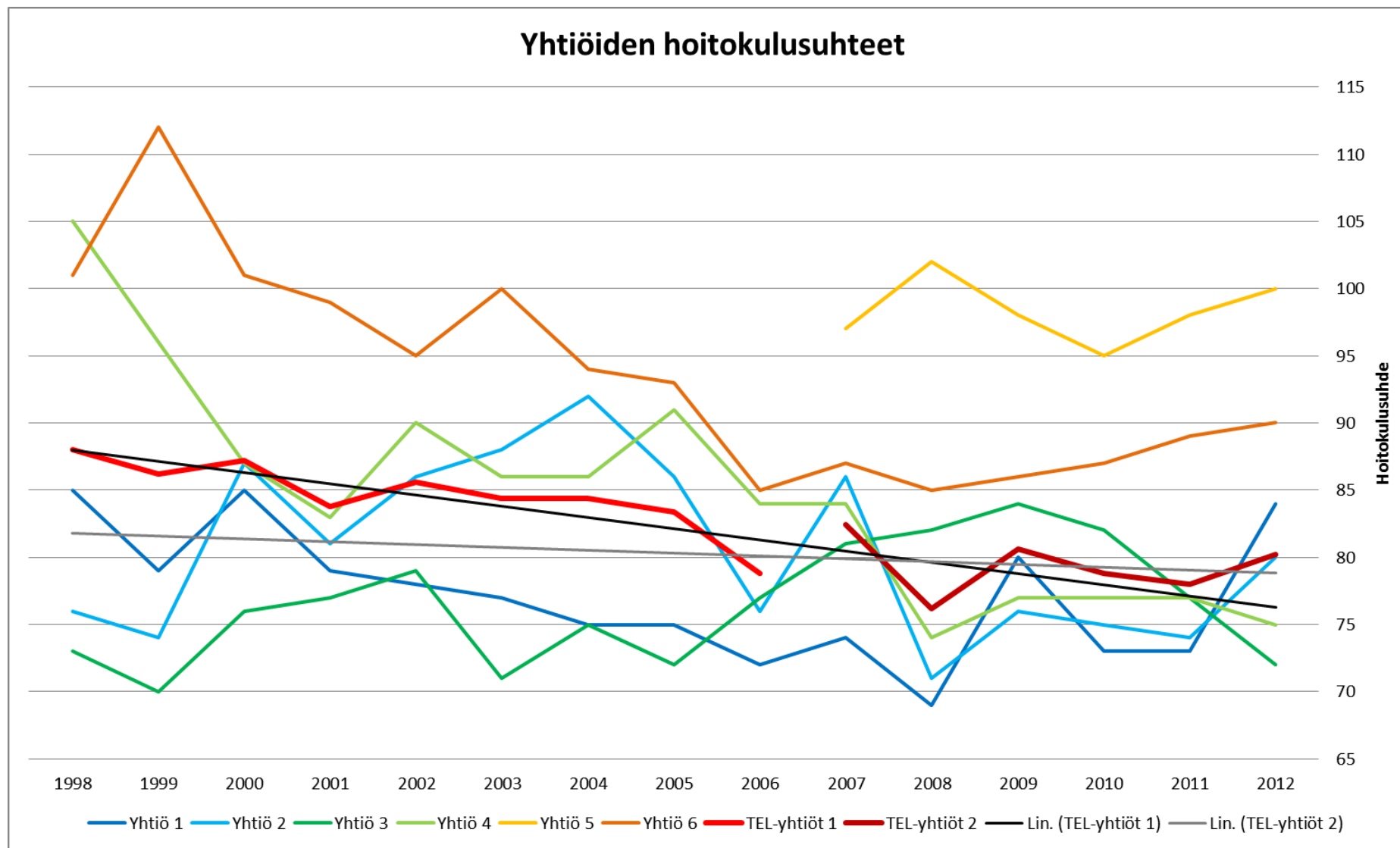
- [1] *Työntekijän eläkelain (TyEL) mukaisen eläkevakuutuksen erityisperusteet*. Kooste löytyy muun muassa Eläketurvakeskuksen verkkosivuilta: www.etk.fi.
- [2] *Työeläkejärjestelmäkilpailun toimivuus*. Arviomuistio, 17.12.2011. Saatavilla muun muassa Sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivuilta: www.stm.fi.
- [3] Wallin, M. ja Koivusalo, L.: *Lakisääteisen työeläkejärjestelmän kilpailuolosuhteiden selvittäminen : selvitysmiestehtävän loppuraportti*. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita, 1999:21.
- [4] Pukkila, T. (pj.) sekä Härkönen, T., Jokinen, P. ja Tervola, P. (siht.): *Lakisääteisen työeläkejärjestelmän kilpailutyöryhmän muistio*. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita, 2001:35.
- [5] Rantala, J.: *Ehdotukset työeläkelaitosten kilpailusta : Selvitysmiehen raportti*. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita, 2002:17.
- [6] Rajaniemi, E.: *Työeläkejärjestelmän kilpailuolosuhteet : Selvitysmiehen raportti*. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita, 2006:79.

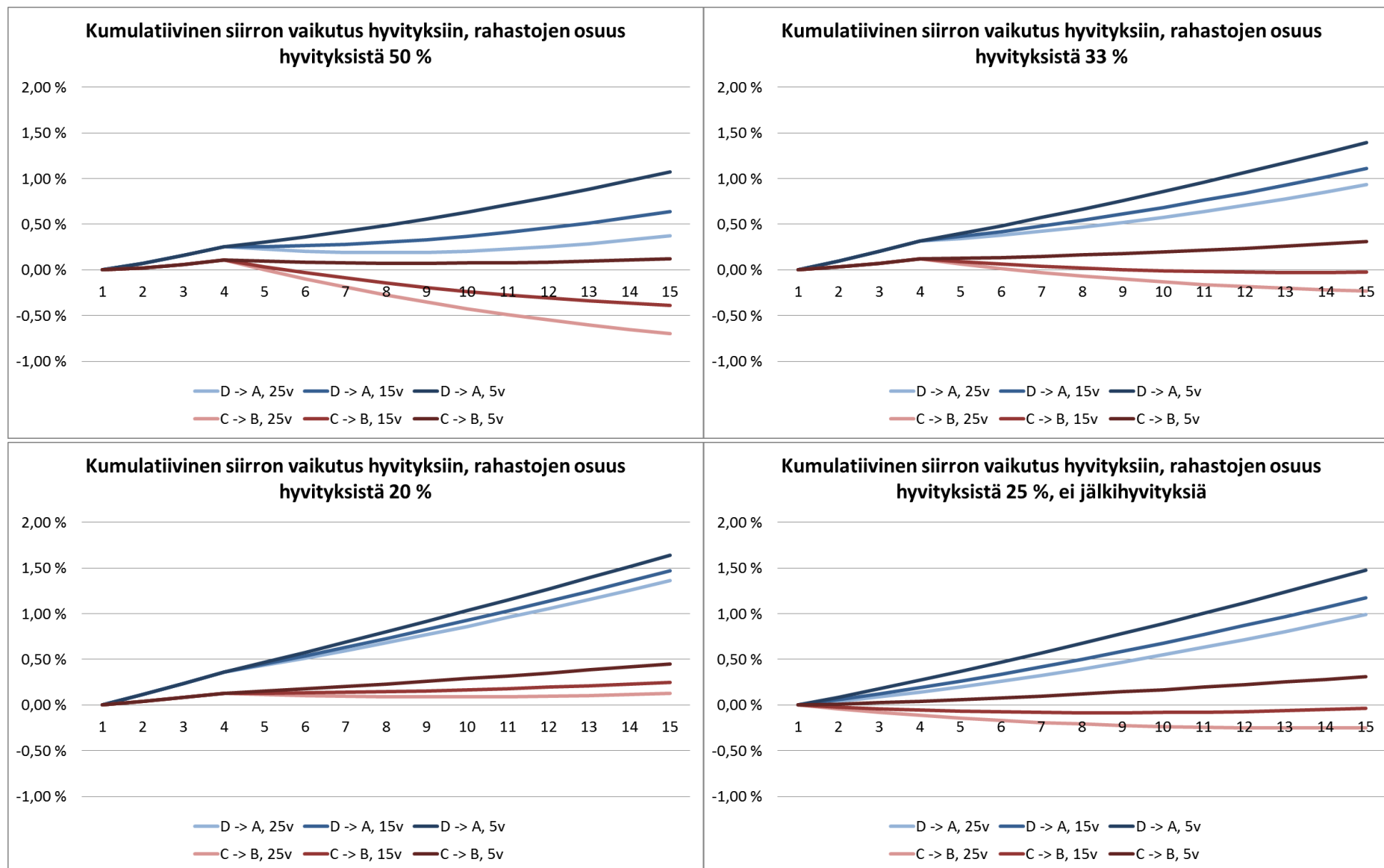
Kuvio 1. Tietoja yhtiöiden hyvityksistä vuosina 2001 – 2012. Yksi yhtiöistä aloitti vertailukelpoisen TEL/TyEL-toiminnan TyEL:iin siirtymisen yhteydessä vuonna 2007.

Vakuutettujen lukumäärä per vakuutus	Lukumäärä vuonna 2011	Osuus kaikkien vakuutusten määrästä	Joukon palkkasumma vuonna 2011, Meur	Vakuutuksen palkka- summa keskimäärin, eur
0 - 1	57 993	40 %	1 092	18 833
2 - 4	43 205	29 %	2 611	60 436
5 - 9	21 804	15 %	3 394	155 637
10 - 19	12 251	8 %	4 355	355 487
20 - 49	7 246	5 %	6 316	871 592
50 - 99	2 185	1 %	4 536	2 076 067
100 - 299	1 328	1 %	7 177	5 404 108
300 -	612	0 %	18 749	30 635 176
Yhteensä	146 624	100 %	48 229	328 930

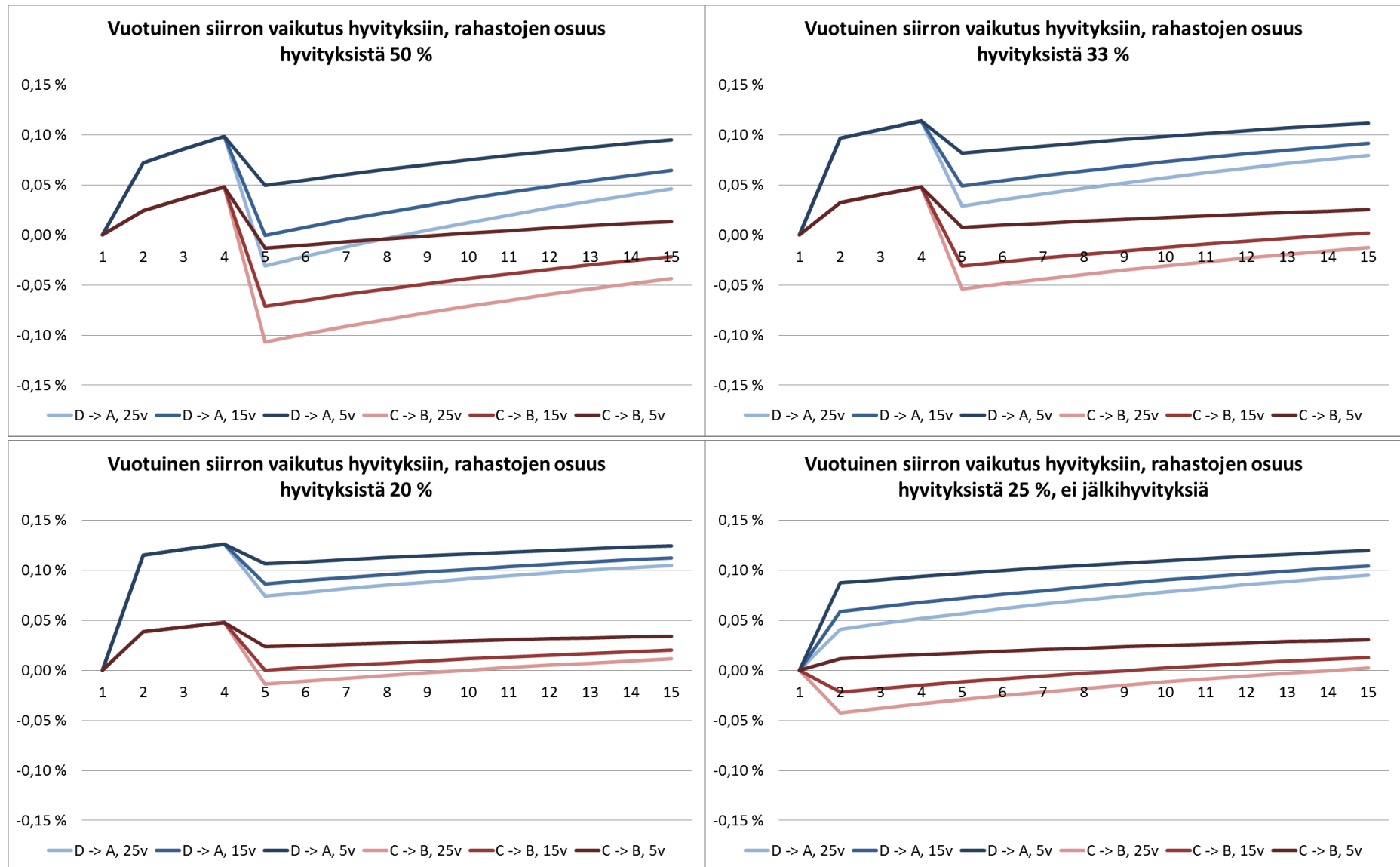
Taulukko 1. Vakuutusten jakaumatietoja vakuutuksen koon mukaan vuodelta 2011. Lähde: ETK:n tilastoraportti yritysten työeläkemaksuista 2011.

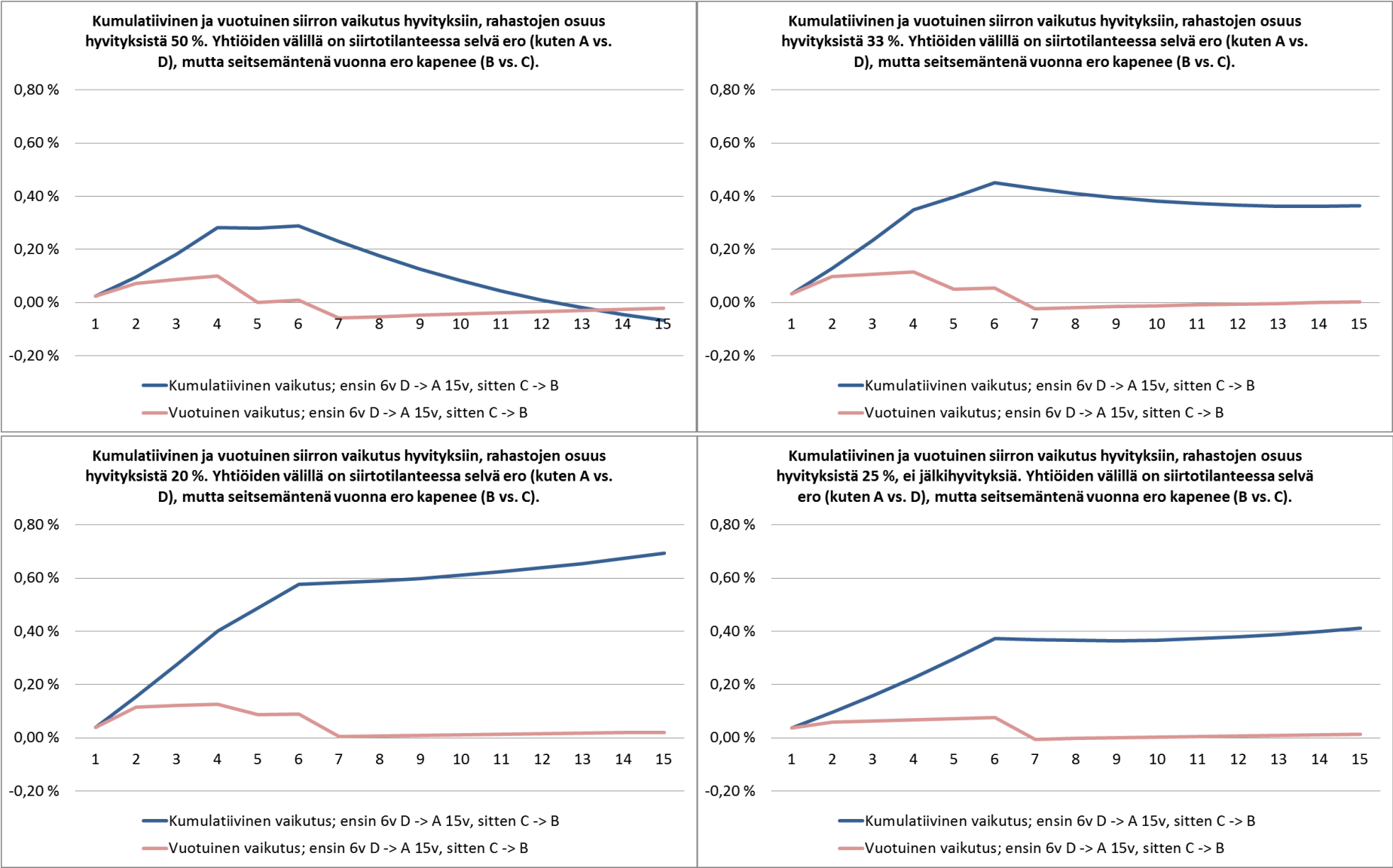
Kuva 1. Työeläkeyhtiöiden hoitokulusuhteet 1998 - 2012.

Kuva 2. Eläkeyhtiösiirron kumulatiivinen vaikutus eri tilanteissa. Selitteessä "D -> A, 25v" tarkoittaa, että vakuutuksella on 25 vuoden historia yhtiössä D ja vakuutus on nyt vaihdettu yhtiöön A. Keskimääräiset hyvitykset prosentteina palkkasummasta ovat yhtiöittäin A 0,45 %, B 0,40 %, C 0,35 % ja D 0,30 %.

Kuva 3. Eläkeyhtiösiirron vuotuinen vaikutus eri tilanteissa. Selitteessä "D → A, 25v" tarkoittaa, että vakuutuksella on 25 vuoden historia yhtiössä D ja vakuutus on nyt vaihdettu yhtiöön A. Keskimääräiset hyvitykset prosentteina palkkasummasta ovat yhtiöittäin A 0,45 %, B 0,40 %, C 0,35 % ja D 0,30 %.

Kuva 4. Eläkeyhtiösiirron kumulatiivinen ja vuotuinen vaikutus eri tilanteissa. Vakuutus siirtyy yhtiöön A yhtiöstä D, jossa 15 vuoden historia (hyvitykset vuodessa A 0,45 % ja D 0,30 %). Kuuden vuoden jälkeen entisen yhtiön hyvityskyky paranee (0,35 % vuodessa, C) ja uuden huononee (0,40 % vuodessa, B).